

ainakaan yksin riittää selittämään valokokemuksia.

Yhtenä Foxin kirjan tavoitteena on, että hänen esittelemänsä tavallisten ihmisten valokokemukset vahvistaisivat ajatusta uskonnollisen kokemuksen ”yhteisestä ytimestä” (common core), joka siis olisi riippumaton vaihtelevien kulttuurien ja uskontojen vaikutuksesta. Yllä mainittujen ongelmien takia Foxin esitys ei tätä teesiä juurikaan vahvista.

LEO NÄREAHO
DOS., HELSINKI

MARK A. NOLL
God and Race in American Politics: A Short History.
Princeton: Princeton University Press 2008.
209 s.

Mark Nollin esitys uskonnon ja rotuajattelun yhteyksistä Yhdysvaltain historiassa on sivumäärältään pieni mutta asiasisällöltään ja tulkintansa painavuudessa massiivinen. Harva kirkkohistorioitsija kykenee tuottamaan tekstiä, joka yhtä suvereenisesti ottaa haltuunsa sekä teologianhistoriallisen tematiikan kaikissa suurissa kirkkokunnissa että Yhdysvaltain maallisen historian suuret linjat miltei neljältsadalta vuodelta, sekä lisäksi valtiotieteiden tarjoamat näkökulmat uskonnon ja politiikan keskinäis-suhteisiin että avoimen tunnustuksellisen mutta silti tieteellisen argumentoinnin. Lyhyesti sanottuna kyseessä on mestarillinen esitys.

Noll aloittaa käsittelynsä esittämällä, että varsinkin uskontoon sitoutunut rotu on aina ollut Yhdysvaltain historian tärkeimpiä tekijöitä, useina ajanjaksoina kaikista tekijöistä kaikkein tärkein. Siihen liittyy sekä Yhdysvaltain historian syvin ja pysyvin moraalinen ongelma, orjuus ja tämän lakkauttamis-

ta seurannut rotupohjainen syrjintä, että sen merkittävimmät moraaliset saavutukset: orjuuden lakkautus ja 1950- ja 1960-lukujen kansalaisoikeusliike. Noll korostaa, että nimenomaan rodun ajattelun ja uskonnon ympärille on rakentunut koko Yhdysvaltain historiaa jäsentävä ”yksi jatkuva narratiivi” (s. 10), jota ymmärtämättä ei ole mahdollista ymmärtää mitään sen paremmin nyky-Yhdysvalloista kuin sen menneisyydestäkään, ei varsinkaan amerikkalaisista kirkkoista ja uskonnollisesta elämästä. Tätä ”ydinnarratiivia” hänen kirjansa avaa ja selittää usein häikäisevän oivaltavasti.

Tunnustuksellisesti reformoituna historioitsijana Noll on parhaimmillaan, kun hän käsittelee oman tunnustuskuntansa varsin laaja-alaista vaikutusta Yhdysvaltain yhteiskuntahistoriassa. Reformoitu kalvinismi on nyt ja on aina ollut kristinuskon hallitseva muoto Yhdysvalloissa, joten Noll liikkuu varmalla ja varsin hyvin dokumentoidulla perustalla, kun hän juontaa myös amerikkalaisen rotuajattelun eri vaiheet ja ulottuvuudet kalvinistisen teologian sisäisiin jännitteisiin ja ristiriitoihin. Koska sekä orjuuden kannattajat että vastustajat perustelivat ”erityistä instituutioita” erehtymättömällä ja kirjaimellisesti luettavalta Raamatulla, on Nollin mukaan kaikki syy nähdä paitsi Yhdysvaltain sisällissotaa edeltänyt uskontopohjainen orjuudenvastainen liikehdintä kalvinismin tuotoksena, myös Yhdysvaltain sisällissota ennen kaikkea kalvinismin sisäisenä uskonsotana, joka käytiin oikeasta raamatuntulkinnasta.

Noll itse on kirjoittanut tästä teemasta aiemminkin teoksessaan *The Civil War as a Theological Crisis* (Chapel Hill: University of North Carolina Press 2006). Tätä laajempaa tutkimusta tuntemattomille nyt käsillä oleva kirja tarjoaa oivan tiivistyksen ja johdannon tematiikkaan, joka aivan viime vuosina on saanut huomattavaa huomiota amerikkalaisten kirkko- ja poliittisten historioitsijoiden parissa.

Noll huomauttaa myös Yhdysvaltain perustuslailliseen järjestelmään sisälle rakennetuista elementeistä, jotka tekivät rotuajatteluun liittyvän – sekä rasisen että rotusyrjintää vastustavan – uskonnollisen aktivismin rakenteellisesti vääjäämättömäksi osaksi amerikkalaisia tilaa. Kun perustajaisät olivat perustuslain ensimmäisellä lisäyksellä päättäneet taata uskonvapauden kaikille kansalaisille, he tulivat samalla taanneeksi, että heidän aika-laistensa herätyskristillisesti kalvinistinen enemmistö tuli käyttämään kaikkia kansalaisyhteiskunnan tarjoamia keinoja, myös poliittisia, omien *sola scriptura* -tulkintojensa edistämiseen. Seurauksena oli 1800-lukua määrittänyt ja 1900-luvun lopulla paluun tehnyt poliittisesti tunut maallikkoaktivismi, jonka yksi osa oli orjuutta Raamatulla legitimoiva, toinen sitä Raamatulla vastustava.

Sisällissodan jälkeen suurin osa valkoista kirkkoa sysäsi syrjään vanhat kiistat ja kääntyi Nollin ”millennialistiseksi nationalismiksi” (s. 46) nimeämään tulkintaan, jonka mukaan sota oli yhdistänyt ja eheyttänyt kansakunnan, tehnyt siitä todellisesti kristillisen tilan, joka voi vihdoinkin toteuttaa Jumalalta saamaansa tehtävää. Entisten orjien tilanteen nohtivat lähes kokonaan myös ne teologisesti liberaalit uskovat, joiden parista nousi 1900-luvun alun Social Gospel, sosiaalisen evankeliumin liike. Myös liberaaleista (jopa heihin liittyneestä osasta entisiä orjuudenvastaisia aktivisteja) tuli nyt rotuerottelun ja rotujen hierarkian kannattajia, sillä myös he omaksuivat valkoisen Amerikan uuden tulkinnan kansakuntansa jumalallisesta tehtävästä.

Mustan kirkon teologit sen sijaan alkoivat kehittää ”kristillistä universalismia” (s. 53), uutta kilpailevaa, edelleenkin ennen muuta kalvinismin pohjautuvaa tulkintaa, jossa kaikkien Jumalan luomien välillä vallitsi samanvertaisuus ja jossa Yhdysvallat jäi vaille Jumalan siunausta niin kauan kuin se jatkoi mustan väestönsä sor-

toa ja alistamista. Kuten Noll osoittaa, mustalle kirkolle tyypillinen tapa yhdistää teologista ja moraalista konservatismia, kaikkiin kärsiviin ja syrjäytyneisiin samaistumista sekä yhteiskunnallis-yhteisöllistä aktivismia juontui juuri tämän sisällissotaa seuranneen aikakauden teologisiin pohdintoihin. Hänen kirjansa sisältää yhden parhaimmista olemassa olevista esityksistä siitä, mitä muulle Amerikalle tuntemattomat mustat teologit harrastivat näinä kriittisen tärkeinä vuosina.

Nollin suuri oivallus on, että hän juontaa 1950-luvulla alkaneen mustien kansalaisoikeustaiston suoraan tähän mustan teologian uudistumiseen. Tohtori Martin Luther King, Jr ja kansalaisoikeusliikkeen muut johtajat eivät hänen mukaansa olleet ensisijaisesti Mahatma Gandhin oppilaita, kuten sekulaarinen historiankirjoitus yhä väittää. King oli ennen muuta juuri niiden Yhdysvaltain mustan kirkon lukuisien, pääosin unohdettujen teologien tuotos, jotka toiseen maailmansotaan mennessä olivat rakentaneet ja iskostaneet yhteisönsä uuden ja uniikin afrikkalais-amerikkalaisen teologisen korpuksen. Kuten David L. Chappell kääntheentekevässä tutkimuksessaan *A Stone of Hope: Prophetic Religion and the Death of Jim Crow* (Chapel Hill: University of North Carolina Press 2004), myös Noll tulkitsee kansalaisoikeusliikkeen ennen kaikkea uskonnolliseksi ilmiöksi, nimenomaan tältä pohjalta. Se menestyi, koska sen aktivistit ammensivat voimansa paitisi omasta henkilökohtaisesta uskostaan, myös mustan kirkon uniikista yhteisöllisyydestä ja sosiaalisesta pääomasta. Lisäksi kansalaisoikeustaiston aktivistien onnistui vakuuttaa muun Amerikan enemmistö siitä, että heidän uskontulkintansa oli ainoa oikea.

Noll osoittaa varsin vakuuttavasti, kuinka harva 1960-luvun valkoihoinen fundamentalisti edes syvimmissä etelässä enää uskalsi tai edes halusi legitimoida rotuerotetta ja -syrjintää. Vastustus tuli sekularisoituneista ääriryhmistä, joilla

oli suuria vaikeuksia hankkia pappeja sanomansa legitimoijiksi. Noll korostaa, että uusi rotuerottelun kieltävä kansallinen konsensus syntyi kansalaisoikeustaiston aikana ja voimasta, ja se on noista vuosista lähtien määrittänyt miltei kaikkien amerikkalaisten uskovaisten suhdetta rotukysymykseen. Siinä missä sisällissota oli Yhdysvalloille tyypillisen, reformoidusti uskontopohjaisen politiikanteon surullisin ja alhaisin piste, oli kansalaisoikeusliikkeen huipentuma ja pelastaja. Se palautti uskonnon maineen ja vaikutusvallan osoittamalla, kuinka tehokasta perinteisen kristillisen moraalisanaston käyttö politiikan taistelutantereilla sittenkin oli.

Kansalaisoikeusliike oli täten käännekohta siinä amerikkalaisen uskonnon politisoitumisessa, joka nykyään näkyy ennen muuta maan väkivahvan kristillisen oikeiston toiminnassa. Kuten Noll asian-tuntevasti huomauttaa, kristillinen oikeisto on lainannut lähes kaikki metodinsa juuri kansalaisoikeusliikkeeltä, ja sen sanoma muun muassa abortinteon uhkaamien syntymättömien lasten oikeuksien suhteen on täysin verrannollinen siihen, mitä kansalaisoikeusliike sanoi mustan väestönosan oikeuksista 1960-luvulla. Kuten Noll korostaa aivan kirjansa loppuun sijoittamassaan teologisessa epilogissa, rotuennakkoluulot eivät toki ole kokonaan kadonneet amerikkalaisista kirkoista tai yhteiskunnasta, mutta ne ovat lientyneet niin huomattavasti, että rodun ja uskonnon keskinäissuhdetta olisi aika alkaa hahmottaa erityisen monimutkaisena ja dynaamisena kokonaisuutena, joka on täynnä ”ristiriitoja, antinomeja ja paradokseja” (s. 181) ja ”äärimmäisen hyvän ja laajalle levinneen pahantahtoisuuden yhtäaikaista ilmentymiä” (s. 179).

Kaiken kaikkiaan on ilmeistä, että Nollin kirja on klassikko jo syntyessään. Sen tulisi saada hyvin laaja lukijakunta ympäri maailman. Amerikkalaista uskontoa, politiikkaa ja rotuajattelua ei tämän kirjan jälkeen yksinkertaisesti voi enää

käsitellä tai käsittää viittaamatta Nollin kääntheentekeviin tulkintoihin ja johtopäätöksiin.

MARKKU RUOTSILA
DOS., HELSINKI

MARGARET CONNELL SZASZ

Indian Education in the American Colonies 1607–1783. Lincoln & London: University of Nebraska Press 1988; 2. uud. p. 2007. 334 s.

Margaret Connell Szasz toimii historian professorina New Mexican yliopistossa Albuquerqueassa. Hänen erikoisalojaan ovat alkuperäiskansojen ja valkoisten siirtolaisten kohtaaminen sekä kelttien historia. Näiden teemojen lisäksi hän on tutkinut myös muun muassa Alaskan alkuperäisväestön kulttuuria ja sopeutumista. Szasz aloitti opintonsa Washingtonissa, mutta siirtyi valmistuttuaan toisaalle. Väitellyään Uudessa Meksikossa 1972 hän on toiminut tutkijana ja opettajana myös Euroopassa Exeterin ja Aberdeenin yliopistoissa, mutta palannut sitten takaisin Albuquerqueen. Szaszin tutkimusotteesta näkyvät sekä eurooppalainen että transatlanttinen perinne. Hänen uusin monografiansa *Scottish Highlanders and Native Americans: Indigenous Education in the Eighteenth-Century Atlantic World* (2007) hyödyntää erityisesti Skotlannista saatuja kokemuksia.

Szaszin tutkimuksista tekee kiinnostavia erityisesti hänen pyrkimyksensä liittää yhteen antropologiaa lähellä oleva ”etnohistoriallinen” tarkastelu ja tarkka perinteen, arkistolähteiden lähdekritiikkiin pohjautuva historiantutkimus. Tämä mahdollistaa yhtäältä intiaanien kulttuurisen itseymmärryksen huomioon ottamisen ja toisaal-